

BERTEL NYGAARD

Social praksis som frigørelse

-Karl Marx i den danske offentlighed, 1844-45

Karl Marx' tanker om klassekampen som den praksisform, der skal frigøre menneskeheden fra det moderne borgerlige samfunds undertrykkelse, viste en radikalt ny forståelse af praksis. Dette gjaldt ikke kun i filosofi-historiens store linjer, Marx' egen åndelige udvikling eller de langvarige konflikter op gennem industrikapitalismen. Selve udviklingen og kundgørelsen af denne praksistænkning fra 1840'erne og frem markerede allerede begyndelsen til dens udøvelse i samtiden som en rekonfiguration af politikken som handlingssfære på tværs af både landegrænser og afgrænsninger mellem politikken og det sociale som sfærer.

Ved at undersøge dette spørgsmål gennem receptionen af nogle af Marx' tidlige tekster i specifikke historiske kontekster kan man få blik for, hvordan disse tekster ikke blot selv formulerede nye praksisperspektiver, men også førte til nye former for politisk praksis og praksistænkning. Samtidig kan sådanne små receptions- og virkningshistorier kaste lys på de bredere historiske kontekster, som dels betingede disse nye tanker og praksisformer, dels selv virkede tilbage på dem – i dette tilfælde navnlig 1840'erne som en social, kulturel, åndelig og, ikke mindst, politisk brydningstid. Derigennem kan vi måske også spejle vores egen tid (Nygaard 2011a).

Her vil jeg specifikt fokusere på et lidet udforsket kapitel af den unge Marx' samtidige receptions- og virkningshistorie: hvordan hans offentliggjorte skrifter fra midten af 1840'erne blev modtaget og indarbejdet i den samtidige danske offentlige debat.¹

Demokratisk opposition: Rheinische Zeitungs redaktør

Den Marx, som den danske offentlighed først fik lejlighed til at kende, var ikke kommunismens teoretiker eller *Kapitalens* forfatter, men den unge, begavede redaktør af avisen *Rheinische Zeitung*, der udkom i 1842-43 som et liberalt oppositionsorgan med tilbøjeligheder i retning af et radikalt demo-

kratisk standpunkt. Dette organ havde i Danmark en pendant i dagbladet *Kjøbenhavnsposten*, der under sin nye redaktør J.P. Grüne fra begyndelsen af 1840'erne bekendte sig åbent til *demokrati* – der indtil da hovedsagelig havde fungeret som skældsord – og udviklede skarpe kritikker af både den politiske nationalisme og den økonomiske liberalisme. (Stender-Petersen 1978; Jessen 1976; Nevers 2011; Nygaard 2011b). Dermed stillede dette blad sig i modsætning til både de konservative venner af den herskende enevælde og den liberale, i stigende grad også nationalistiske, opposition med centrum i dagbladet *Fadrelandet*.

Kjøbenhavnsposten blev et lille, men signifikant centrum for et politisk radikalt miljø af danske læsere og skribenter med et nyt politisk sprog og åbninger for nye politiske praksisformer, der udfordrede både det liberale dannelsesborgerskabs hegemoni i den borgerlige offentlighed og de idealistiske fornægtelser af sociale modsætninger, der dannede grundlag for dette hegemoni (jf. Habermas 2009; Eagleton 1984: 9-17). Den dygtigste og mest markante af Grünes nye medarbejdere blev den unge teolog Frederik Beck, hvis oprindeligt lovende karriere ved universitetet var blevet afbrudt i 1842, da der opstod skandale om hans venstrehegelianske religionskritik, inspireret af tyske forbilleder som David Strauss, Bruno Bauer, Ludwig Feuerbach og Arnold Ruge. I de følgende par år havde Beck navnlig fulgt Ruges videreudvikling af venstrehegelianismen fra religionskritik til statskritik og demokratisk politisk engagement (jf. Breckman 1999: 221-257; Walter 1995). Han skrev gennem hele perioden til både danske dagblade og tyske tidsskrifter, såvel teologividenskabelige som politisk radikale, bl.a. Otto Wigands *Vierteljahrsschrift*. Fra begyndelsen af 1844 var han fast skribent for *Kjøbenhavnsposten*, hvor hans politiske venstrehegelianisme satte afgørende præg på bladet (Varberg 1861; Schjørring 1974: 36-49; Jessen 1976: 47-50, 88-92). Disse særlige politiske, filosofiske og livsmæssige forudsætninger gav hans udsyn et vist slægtskab med Marx' tanker allerede i udgangspunktet.

Kjøbenhavnspostens politiske udvikling dannede baggrund for den første præsentation af Marx i april 1844 som led i en længere, oversat oversigt over de forskellige 'partier' i Tyskland siden den franske julirevolution i 1830, forfattet af den parisisk bosatte tysker Alexander Weil. Marx blev her fremstillet med sympati som redaktør for *Rheinische Zeitung*, der (ligesom *Kjøbenhavnsposten* selv) var et organ for "det demokratiske Parti". Marx' blad havde ifølge Weil været "det politiske Centrum, hvorom Størstedelen af Tydsklands frisindede og uafhængige Mænd samlede sig", et

politisk sidestykke til religions- og autoritetskritikken i venstrehegelianernes organer *Hallische* og *Deutsche Jahrbücher* (*Kjøbenhavnsposten* 10/4-1844, jf. også 30/10-1847).

Politisk misere og social reform

Kun en god uges tid senere bragte *Fædrelandet* (19/4-1844) en grundigere omtale af Marx' to nyeste artikler: "Zur Judenfrage" og "Zur Kritik der Hegelschen Rechtsphilosophie. Einleitung". Begge var netop blevet publiceret i tidsskriftet *Deutsch-französische Jahrbücher*, der blev udgivet i parisisk eksil af Marx selv i samarbejde med Arnold Ruge. Emnet for *Fædrelandets* artikel var egentlig den tysksprogede eksilpresse i Paris. Deri lå samtidig en kritik af tysk pressezensur samt indirekte af enhver pressezensur. Men den anonyme skribent var åbenbart fascineret af Marx' tanker og lod redeførelsen for dem fylde over halvdelen af artiklen.

Marx' lange artikel "Zur Judenfrage" fra 1843 var et opgør med venstrehegelianeren Bruno Bauer, der tidligere havde været en slags mentor for Marx, men nu blev kritiseret for en alt for kontemplativ tilgang. I stedet fordrede Marx, i samklang med Ruge, en praktisk, politisk orientering af den venstrehegelianske tænkning. Denne almene praksisfordring var her specifikt foranlediget af en artikel af Bauer, der afviste jødernes krav om frihed, så længe de holdt fast i deres jødiske tro. Bauer mente, at dette kun ville fastholde den eksisterende stats binding til religionen, og at jøderne derfor i stedet burde kræve emancipation som mennesker og statsborgere ved at give afkald på deres religiøse tro og særstatus – og dermed yde deres bidrag til en sekulær stat.

Marx indvendte, at dette var inkonsekvent både som politisk kritik og som religionskritik. Denne indvending havde rødder i den markante kritik af både Hegels statstænkning og den moderne stat som sådan, som han selv havde udviklet nogle måneder før i et længere, ufuldendt manuskript: Staten udtrykte ikke det virkeligt fælles eller almene i modsætning til det borgerlige samfunds egeninteresser, sådan som Hegel hævdede. Tværtimod var den selv behersket af sådanne interesser og udtryk for dem. Med et greb, som røbede tydelig inspiration fra Feuerbachs religionskritik, hævdede Marx her, at den moderne stat var et fremmed- og selvstændiggjort udtryk for menneskenes egne aktiviteter i det borgerlige samfund (Marx & Engels 1982: 3-140).

Marx kunne flette sin almene kritik af den moderne stat ind i Bauer-

polemikken, fordi han i Bauers budskab til jøderne så et ekko af Hegels statsapologi. Dette førte ifølge Marx også til, at Bauers religionskritik blev inkonsekvent. De moderne staters løsrivelse fra religionen betød nemlig ikke, at religionen som sådan blev overvundet, hævdede Marx. Tværtimod blev den religiøse tro blot flyttet fra det politiske fællesskab til det enkelte menneskes privatsfære, dvs. over i det borgerlige samfund. Dette medførte paradoksalt nok også en styrkelse af religiøsiteten – dels fordi religionen som sådan derved blev frigjort fra sine politiske bindinger til staten, dels fordi den moderne statsborger måtte forholde sig til staten som et fremmedgjort udtryk for sine egne artskræfter, ganske som det religiøse menneske forholdt sig til Gud som et fremmedgjort udtryk for menneskehedens potentiale som helhed (Marx & Engels 1982: 141-155).

Hele denne spaltning af menneskelivet i separate sfærer var ifølge Marx et resultat af den moderne ”politiske frigørelse”, dvs. især den franske revolution, der havde skabt en fordobling af menneskets eksistens i statsborger (*citoyen*) og samfunds- eller privatborger (*bourgeois*) (Marx & Engels 1982: 148-150). Imod denne spaltning af stat og borgerligt samfund formulerede Marx et ideal om den *menneskelige* frigørelse som en syntese af det enkelte individ og det politiske fællesskab, dvs. en enhed af stat og samfund.

Den anden artikel i *Deutsch-französische Jahrbücher*, ”Zur Kritik der Hegelschen Rechtsphilosophie. Einleitung”, skrevet omkring årsskiftet 1843-44, udviklede den venstrehegelianske statskritik videre i en karakteristisk af aktuelle tyske forhold. Tyskerne var tilbagestående i samfundshistorisk henseende, understregede han. Hos dem herskede endnu de sociale, politiske og kulturelle normer, som de revolutionære franskmænd havde forkastet mere end et halvt århundrede før: ”Når jeg fornægter de tyske tilstande af 1843, står jeg efter fransk tidsregning næppe nok i året 1789, endnu mindre i nutidens brændpunkt.” (Marx & Engels 1982: 171) Kun i deres tankeforestillingers ”drømmehistorie”, dvs. i deres filosofi, var tyskerne på højde med den verdenshistoriske samtid: ”Vi er *filosofiske* samtidige med nutiden uden at være *historiske* samtidige med den.” (Marx & Engels 1982: 175).

Denne kritik af den tyske politiske tilbagestående var ikke uhørt, heller ikke i en dansk kontekst. Flere år før havde digteren Heinrich Heine skildret den tyske historie som en filosofisk *drømmehistorie* – herunder i nogle af de tekster fra hans hånd, som fandt vej til den danske radikale presse (jf. *Kjøbenhavnsposten* 6/11-1842). Men Marx pegede i nye retninger.

Han så i den tyske misere en forudsætning for en så meget mere gennemgribende forandring: Fordi tyskerne havde isoleret sig fra den moderne politiske emancipation, havde de særlige, eksplosive forudsætninger for tilegnelsen af de nyeste samfundsmæssige udfordringer, idet de nødvendigvis måtte forbinde usamtidige størrelser – en forældet social struktur og en filosofi, der ganske svarede til sin nutid.

Tyskland stod således ikke længere blot over for den rent *politiske* emancipation, men måtte samtidig forholde sig til den fordring om *menne-skelige* emancipation, som havde vist sig at stå tilbage efter den franske revolutions spaltning af mennesket i abstrakt politisk fællesvæsen og egoistisk individ i det borgerlige samfund. Disse indre modsætninger hos tyskerne kunne gøre dem i stand til at foretage et spring ind i en radikalt anderledes fremtid: Tyskland ville ifølge Marx ”ikke kunne omstyrte de specifikt tyske skranker uden at omstyrte den politiske nutids almene skranke”. Tyskland kunne således indtage en førende rolle i den videre verdenshistoriske udvikling hen mod ”den *almenmenneskelige* frigørelse”: ”I Tyskland er den universelle frigørelse *conditio sine qua non* for enhver partiel frigørelse. [...] *Tyskerens frigørelse er menneskets frigørelse.*” (Marx & Engels 1982: 179, 181)

Konkret ville springet ind i fremtiden forme sig som et møde mellem filosofien og den sociale kraft inden for det borgerlige samfund, som var kendetegnet ved sin radikale eksklusion: *proletariatet* – ”en klasse med *radikale lænker*, en klasse i det borgerlige samfund, som ikke er nogen klasse i det borgerlige samfund, en stand som betegner opløsningen af alle stænder”. Netop fordi proletariatet ville være drevet til handling af sin umenneskelige nød, ville dets kamp for emancipation ikke kunne gennemføres som en ny klasses herredømme. Proletariatets revolution ville være ”den *fuldstændige genvindelse af mennesket*” (Marx & Engels 1982: 182).

Det var især denne tænkning om forholdet mellem politisk filosofi og proletariatets handling som emancipationspotentiale midt i den tyske misere, der fangede den danske skribents opmærksomhed. En brevkorrespondance mellem Ruge og Marx, som var blevet publiceret i *Deutsch-französische Jahrbücher*, viste Ruge som den pessimistiske kritiker af autoriteter, konservative udviklinger i preussisk politik. Ruge lagde vægt på, hvor utilbøjelige de tyske spidsborgere var til at lede en politisk grundforandring. Marx var ikke uenig i denne vurdering, men hævdede i overensstemmelse med sine længere artikler, at grundforandringen derfor måtte ses som *mere* end blot politisk. Den måtte være *sandt demokratisk* og finde sine allierede blandt de lidende (Marx & Engels 1982: 471ff., jf. Kouvelakis

2003: 280-287)

Den danske skribent hæftede sig her ved Marx' dialektisk-dynamiske anskuelse af mulighederne: "at de offentlige Tilstandes Jammerlighed, ved at drives til deres yderste Spidse, just aabner de bedste Udsigter for Fremtiden" (*Fædrelandet* 19/4-1844). Det afgørende for denne læser var således, at den tyske misere åbnede for transformation til sin modsætning gennem den sociale praksis, der måtte opstå ved enheden af den ypperste filosofiske dannelse og proletariats radikale nød.

Paralleller til såvel danske som almeneuropæiske forhold lå lige for. Både de liberale og de radikale i Danmark delte deres tyske åndsfællers kritik af deres egen stat som politisk tilbagestående i sammenligning med den civilisationsnorm, som navnlig blev defineret af det revolutionære Frankrig. Samtidig var der ved at brede sig en erkendelse af, at selve den moderne civilisation med udgangspunkt i den enkelte borger som ejendomsbesidder også havde en bagside: den fattigdom, der opstod, når det, der før havde tilhørt de mange, blev koncentreret i nogle få velhaveres hænder (Nygaard 2009: 346-349).

Hvem den anonyme danske Marx-fascinerede skribent var, lader sig næppe afgøre endegyldigt. Men det er i det mindste sandsynligt, at her var tale om den allerede nævnte Frederik Beck, som løbende havde leveret artikler til *Fædrelandet* i årene op til 1844.

Det kan derimod fastslås med sikkerhed, at Beck kun lidt senere udpegede Marx som en væsentlig allieret i kampen mod Bruno Bauer og dennes tilhængere. Da Marx i foråret 1845 publicerede *Die heilige Familie* – et vildtvoksende generalangreb på Bauer-kredsen og det første resultat af Marx' lange samarbejde med Friedrich Engels – synes Beck at have læst bogen straks og med begejstring: Marx' kritik af Bauers "Leeg med sig selv" var "sonderknusende", og Marx havde med rette gjort den 'franske' sans for det praktiske gældende imod Bauers 'tyske' rene kritik, skrev Beck i *Kjøbenhavnsposten* kun en måneds tid efter bogens udgivelse (*Kjøbenhavnsposten* 8/4-1845, jf. Mönke 1972). Kort efter bragte *Kjøbenhavnsposten* oversatte passager fra bogen med kritik af den politiske økonomi og karakteristikker af proletariats sociale og historiske rolle (29/4-1845, jf. Marx & Engels 1972: 337 & 37f).

Marx fordansket

Det var da også netop Becks politiske og nationaløkonomiske analyser fra denne tid, der indarbejdede en række af de centrale tankegange fra Marx' tidlige skrifter, uden dog nogensinde at henvise direkte til ophavet. Fra forsommeren 1845 leverede Beck en række artikler, der afstak rammerne for *Kjøbenhavnspostens* samfundsøkonomiske politik. Én af disse artikler var en serie kritiske oversigter over nyere franske tilgange til det sociale spørgsmål belyst ved uddrag af en bog af den franske Fourier-inspirerede socialist Amédée Paget (jf. Paget 1841: xix-xxxvi). Midt i oversættelsen indskød Beck dog passager med sine egne tanker. Disse indskud drejede sig især om forholdet mellem politisk og social reform.

Han tog her udgangspunkt i en bestemmelse af mennesket som et mangesidet væsen, der måtte virkeliggøres og frigøres fra undertrykkelse gennem en langsigtet civilisationshistorisk udvikling. Mennesket måtte forstås som "det indholdsrige Begreb om det menneskelige Væsen", "de Anlæg, Evner, Tilboieligheder og Fornødenheder, hvorefter det [mennesket] bestaaer og hvori det ytrer sig". Dette ideal måtte ifølge Beck realiseres ved "den hele Masses Emancipation", ikke ved en rent politisk forandring. Den moderne stat stillede sig nemlig over mennesket som en "selvstændig, udenfor ham liggende, efter sine egne Love sig bevægende Verden" (*Kjøbenhavnsposten* 6/6-1845) – med andre ord: Staten var en fremmedgjort magt over mennesket.

Det moderne menneske, fortsatte Beck, fremstod som "en Dobbelt-hed, for det første Privatmennesket, der er, det virkelige, concrete, levende Menneske, dernæst (i Forestillingen om sig) et idealt, et politisk Menneske, hvilket som hans bedre Jeg seer ned paa det egoistiske Privatmenneske med Ringeagt". Den del af mennesket, som var altdominerende i dette samfund, var det borgerlige samfunds egoistiske privatmenneske. Politiken var ikke en virkelig almenhed, sådan som Hegel og den ortodokse hegelianske statsteori hævdede, men tværtimod et "Hykleri", et dække over privatinteresser, navnlig for de besiddende klasser, der udnyttede deres særlige politiske indflydelse, ikke til at fremme politiske idealer, men til at pleje deres "private Interesser". Bag de besiddendes politiske maske gemte sig "Kræmmeransigtet". Når de sociale forhold og den egoistiske interessepleje således havde taget magten over de politiske idealer, måtte udvejen fra denne situation, den videre bevægelse hen mod realiseringen af det menneskelige væsen, tage udgangspunkt i en omfattende social reform

(*Kjøbenhavnsposten* 5/ og 6/6-1845).

Alt dette klingede som et ekko af Marx' banebrydende kritik af den politiske fremmedgørelse i "Zur Judenfrage".² Få dage senere udfoldede han i en ny artikel – atter en artikel uden signatur, men med Becks hegeliansk-filosofierende, knudrede sprog som kendemærke – konsekvenserne af denne indtænkning af det sociale i analysen af sit eget lands usamtighed og videre civilisationshistoriske udvikling. Han overførte således hovedpointerne fra Marx' tyske selvkritik i "Zur Kritik der Hegelschen Rechtsphilosophie. Einleitung" til dansk historie.

Beck forbandt her tidens udbredte opfattelse af den danske enevælde som udtryk for en politisk forsinkelse i forhold til 'civilisationens' udvikling med en analyse af det sociale spørgsmål – i en dialektisk syntese: Når Danmark endnu haltede efter især den franske og engelske *politiske* udvikling på et tidspunkt, hvor et nyt *socialt* spørgsmål, modsætningen mellem *bourgeois*i og *proletariat*, allerede var begyndt at fortrænge interessen for det rent politiske i disse lande, kunne der ikke længere være tale om blot at gøre den rent politiske, konstitutionelle udvikling efter. Frem for at reproducere den engelske eller franske udvikling fik den danske stat derved mulighed for at forbinde den politiske reform med den sociale. Dette, understregede Beck, måtte ske ved "Demokratiet", dvs. først og fremmest gennem en stærkt udvidet valgret, hvorved man ville kunne "repræsentere sociale Reformer" i "den rene Menneskeligheds Interesse" – hvad han også betegnede som en "fornuftig Socialisme" (*Kjøbenhavnsposten* 17/6-1845).

Ny praksiskonception

Disse første danske møder med den unge Marx' tanker udsprang som nævnt af en opfattelse af disse tanker ikke som *absolut* nye, men snarere som specifikke, afgørende videreudviklinger af tanker og praksisformer, man allerede var ved at udvikle under indtryk af de mørkere bagsider af den moderne civilisation, der i stigende grad trådte frem og vandt anerkendelse i denne periode – i både lærde skrifter, politiske debatter og populær fiktionslitteratur.

Alligevel indebar Marx' udpegning af proletariatets sociale praksis som krumtappen i moderne frigørelsesbestræbelser et afgørende spring både i hans egen tænkning og blandt de danske radikale. For dem begge førte dette til nye opfattelser af, hvad politik var eller kunne være, og hvor

den kunne findes. Og for dem begge blev disse tankemæssige reorienteringer optakter til et praktisk engagement i byalmuens egne bevægelser og kampe. Marx befandt sig snart efter i parisisk eksil, hvor han blev konfronteret med socialistiske og kommunistiske gruppers politiske praksis såvel som arbejdernes egne foreninger. Kredsen omkring *Kjøbenhavnsposten* søgte at gøre sig til organ for arbejdernes egne bevægelser, da der opstod protester i forbindelse med de voldsomme prisstigninger på basisfødevarer i foråret 1847, og da der siden, op til og under de revolutionære begivenheder i 1848, blev stiftet foreninger, der baserede sociale og demokratiske fordringer på de lavere klassers egne bevægelser.

Marx' tiltrækningskraft som samfundspolitisk praksistænkning var dog samtidig betinget af det særlige, kortvarige mellemstadium i Marx' tænkning, som kom frem netop i hans bidrag til *Deutsch-französische Jahrbücher*. Nok gik han her længere i udpegningen af arbejdernes sociale fordring som krumtap i den aktuelle emancipations fordringer, men frem for at springe direkte til sin senere lære om klassekampen som forandringsmekanisme og proletariatet som fuldgyldig aktør i dets egen befrielse, røbede han her stadig sit udgangspunkt i tidstypiske åndsannelsesidealer. Filosoffen blev her stadig beskrevet som bevægelsens "hjerne" og proletariatet som "hjerter" (Marx & Engels 1982: 183). Fordringen om, at teorien skulle "gribe masserne", dvs. de nødlidende, arbejdende masser, var nok uhyre dristig for sin idealistiske samtid, og den anerkendte nok disse massers sociale incitament til protesterende handling, men den røbede stadig levn af spekulativ idealisme: en forandrende praksis, der skulle fattes forud i filosofens hjerne og først *derefter* forbinde sig til proletariatets massegrundlag – med andre ord: en social praksis, der endnu i hovedsagen var instrumentel for den filosofiske tænkning (Marx & Engels 1982: 177). Disse rester af åndsaristokratisme i Marx' politiske sprog i denne tidlige fase af hans udvikling synes dog også at have været forudsætningen for den interesse, som tidens danske radikale viste ham, fordi de selv – og ikke mindst Frederik Beck – havde baggrund i sådanne tankegange.

Marx' møde med det parisiske politiske liv – og navnlig med de franske arbejderes egen indsats for emancipation – gjorde dybt indtryk på ham og blev efter alt at dømme afgørende for hans hastige videre udvikling hen mod et erklæret kommunistisk standpunkt og en langt mere entydig satsning på proletariatets egen selvfrigørende praksis (jf. Löwy 2005: 63-117). Her, få måneder efter udgivelsen af *Deutsch-französische Jahrbücher*, sås en ny sammentænkning af proces og mål, der gik hinsides den ovennævnte rest

af spekulativ instrumentalisering af proletariatets praksis.

De danske radikale videreførte derimod i den radikale vision om en demokratisering og social regulering af det moderne borgerlige samfund snarere end et fundamentalt brud med det. Selv om Beck godtog Marx' kritik af politikens fremmedgørelse fra sociale forhold og dens reelle indordning under de herskende økonomiske interesser i det borgerlige samfund, synes han at have holdt fast i, at løsningen skulle være politik. Over for Amadée Pagets affærdigelse af enhver form for politik som udtryk for klasseherredømme forsvarede Beck "Politiken selv", altså politikens egentlige væsen, som en nødvendig forudsætning for at realisere det menneskelige "Væsen" (*Kjøbenhavnsposten* 5/6-1845). Han fastholdt dermed – ligesom Arnold Ruge – et ideal om de samfundsmæssige modsætningsers ophævelse i en *sand* stat, der skulle bygge på et stærkt 'republikansk' politisk engagement hos sine borgere (jf. fx. Ruge 1842: 327f). Han kunne nok følge Marx i, mod Ruges snævrere opfattelse af det politiske som fornuftsbestemt, at anerkende behovet for social grundforandring, men han kunne ikke følge Marx' videre udvikling hen mod anerkendelse af proletariatets egen klassekampspraksis som selve krumtappen i den moderne frigørelse.

Efter 1845 begyndte Beck da også at lægge markant afstand til Marx. Allerede i foråret 1846, få måneder efter at have vist Marx betydelig interesse, støttede han kortfattet Ruges nyformulerede kritik af Marx og tilføjede, at man "genkendte exteologen" hos den sidstnævnte – paradoksalt nok en karakteristik, der måtte ramme teologen Beck hårdere end filosofen Marx (*Kjøbenhavnsposten* 18/3-1846). Marx' nyvundne kommunisme, der stræbte hinsides det borgerlige samfund og borgerrepublikanismen forekom Beck at være så yderligtgående, at det blev ligeså sterilt som det standpunkt, Beck året før, med støtte hos Marx, havde kritiseret hos Bruno Bauer og konsorter. For Beck måtte de lavere klassers kampe ikke løsrives fra den dannede fornuft, der skulle legemliggøres i den *sande* stat.

Herefter svækkedes Becks interesse for Marx som forbillede for social og politisk praksistænkning. Marx – og med udgivelsen i 1845 af *Die Lage der arbeitenden Klasse in England* også Engels – vakte fortsat opmærksomhed med kritikken af moderne samfundsforhold og nationaløkonomi op gennem 1840'erne, især i *Kjøbenhavnsposten*, men også i andre organer (Nygaard 2009: 361f). Som revolutionære aktører og redaktører af det radikaldemokratiske organ *Neue Rheinische Zeitung* i 1848-49 begyndte de også at optræde i avisernes opsummeringer af udenlandske nyheder og med enkelte kommentarer til aktuel politik (Germer 2002). Men det særlige ved Marx'

nytænkninger af social og politisk praksis synes nu ikke længere at have vundet tilslutning nogen steder i tidens danske offentlighed. Det var blevet klart, at dens kommunistiske implikationer var *for* yderligtgående. Og efter de eftertrykkelige nederlag for revolutionerne i 1848-49 synes både han og Engels at være forsvundet fra den danske offentlighed i årevis – indtil de atter dukkede op i det landskab af revolutionær frygt og forhåbning, som skabtes ved Pariserkommunen i 1871 og begyndelsen til den socialdemokratiske arbejderbevægelse.

Konklusion

Den danske offentligheds første møder med Marx' skrifter i årene 1844-45 indgik således i mere omfattende rekonfigurationer af samfundspolitisk praksis i denne periode fra idealistiske fornuftsidealiser for stat og politisk offentlighed til anerkendelse af social praksis. Denne almene udvikling og Marx' udgangspunkt i kombinationen af venstrehegeliansk tankegods og radikal, demokratisk politik gjorde det oplagt for navnlig den danske, ligeledes venstrehegelianske radikale Frederik Beck – muligvis også andre, mere anonyme Marx-læsere på denne tid – at lade nogle af kerneelementerne i de tidlige Marx-skrifter indgå i dansk politisk tænkning og praksis. Marx blev således ikke blot læst, men også brugt – og derigennem bearbejdet.

Denne første danske interesse for Marx var dog også kortvarig, betinget af hans specifikke instrumentelle indtænkning af proletarisk social praksis i et projekt, der endnu grundlæggende var kendetegnet ved filosofisk tankeaktivitet, i hans skrifter fra begyndelsen af 1844. Ingen danske stemmer fulgte umiddelbart hans hastige videre udvikling hen mod en mere yderligtgående satsning på proletariatets egen klassekampspraksis.

Noter

- 1 Selv de mest specialiserede fremstillinger har overset dele af det dansksprogede materiale af og om Marx fra midten af 1840'erne. Jf. Callesen 1997; Stender-Petersen 1978, s. 53-57; Stender-Petersen 1983; Stender-Petersen 1986; Haslund 1984a&b.
- 2 Arnold Ruge havde også kritiseret skellet mellem stat og samfund, mellem offentligt og privat, for at indebære en fremmedgørende betragtning af staten som en 'ting', hvorimod han fordrede, at staten skulle blive et virkeligt udtryk for det offent-

lige liv, et "Gemeinwesen". Ruge 1841, s. 204; Ruge 1846, s. 95; Walter 1995, s. 211-24. Men intet af dette lagde samme vægt på sociale modsætninger og behovet for en forandring med udgangspunkt i det sociale, som Marx' tekster gjorde – hvilket vel kom tydeligst til udtryk i den omtalte brevveksling mellem de to i *Deutsch-französische Jahrbücher*. Jf. også Kouvelakis 2003, s. 285-287.

Litteratur

- Breckman, Warren (1999): *Marx, the Young Hegelians, and the Origins of Radical Social Theory*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Callesen, Louise Flugler (1997): *Karl Marx – Friedrich Engels. Tekster på dansk 1848-1996. En bibliografi over artikler, breve, bøger*, København: ABA.
- Eagleton, Terry (1984): *The Function of Criticism*, London: Verso.
- Fædrelandet* (dagblad).
- Germer, Erik (2002): *Neue Rheinische Zeitungs ekko i dansk presse 1848 til 1849* (upubl. speciale, Københavns Universitet).
- Habermas, Jürgen (2009): *Borgerlig offentlighed. Offentlighedens strukturændring. Undersøgelser af en kategori i det borgerlige samfund*, København: Informations forlag.
- Haslund, Morten (1984a): "Det intellektuelle Danmark og Marx i 1840'erne", *Arbejderhistorie* nr. 22, s. 78-81.
- Haslung, Morten & Hans-Norbert Lahme (1984b): "Die ersten Erwähnungen von Karl Marx in Dänemark", *Beiträge zur Marx-Engels-Forschung*, nr. 17, s. 140-144.
- Jessen, Kaare Ulrich (1976): *En redegørelse for 'Kjøbenhavnsposten's ideologiske holdning fra 1827-1859 med særligt henblik på bladets vurdering af den hjemlige liberalisme i årene 1839-1849*, (upubl. speciale, Aarhus Universitet).
- Kjøbenhavnsposten* (dagblad).
- Kouvelakis, Stathis (2003): *Philosophy and Revolution: From Kant to Marx*, London & New York: Verso.
- Löwy, Michael (2005): *The Theory of Revolution in the Young Marx*, Chicago: Haymarket Books.
- Marx, Karl & Friedrich Engels (1982): *Marx Engels Gesamtausgabe*, bd. 1.2, Berlin: Dietz.
- Marx, Karl & Friedrich Engels (1972): *Marx Engels Werke*, bd. 2, Berlin: Dietz.
- Mönke, Wolfgang (1972): *Die heilige Familie. Zur ersten Gemeinschaftsarbeit von Karl Marx und Friedrich Engels*, Berlin: Akademie-Verlag.
- Nevers, Jeppe (2011): *Fra skældsord til slagord: Demokratibegrebet i dansk politisk historie*, Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Nygaard, Bertel (2009): "'De phantastiske forskruede Forestillinger'. Introduktioner til socialisme og kommunisme i Danmark før 1848", *Historisk Tidsskrift*, bd. 109 hft. 2, s. 336-68.
- Nygaard, Bertel (2011a): *Guldalderens moderne politik: Krise, utopi og handling hos Johan Ludvig Heiberg*, Århus: Aarhus Universitetsforlag.

- Nygaard, Bertel (2011b): "Demokratibegrebets gennembrud i Danmark i 1848", *Historisk Tidsskrift*, bd. 111, hft. 1, s. 37-73.
- Paget, Amadée (1841): *Introduction à l'étude de la science sociale*, Paris: Bureau de la phalange.
- Ruge, Arnold (1842): "Die Hegelsche Rechtsphilosophie und die Politik unserer Zeit" i Manfred Riedel, (red.) (1975), *Materialien zu Hegels Rechtsphilosophie*, bd. 1, Frankfurt a.M.: Suhrkamp.
- Ruge, Arnold (1841): "Vorwort zum Jahrgang 1841 der Hallischen Jahrbücher" (1841), i Heinz & Ingrid Pepperle, (red.) (1985), *Die Hegelsche Linke. Dokumente zu Philosophie und Politik im Deutschen Vormärz*, Leipzig: P. Reclam.
- Ruge, Arnold (1846): *Zwei Jahre in Paris. Studien und Erinnerungen. Zweiter Theil*, Leipzig: Wilhelm Jurany.
- Schjørring, Jens Holger (1974): *Teologi og filosofi. Nogle analyser og dokumenter vedrørende begelianismen i dansk teologi*, København: Institut for Kirkehistorie..
- Stender-Petersen, Ole (1978): 'Kjøbenhavnsposten' – Organ for 'det extreme Demokrati', Odense: Odense Universitetsforlag.
- Stender-Petersen, Ole (1983): "De danske Marx- og Engelsoversættelser og den danske Marx-forståelse 1848-1895" i Gerd Callsen (red.) (1983), *Marx i Danmark*, København: SFAH, s. 115-146.
- Stender-Petersen, Ole (1986): "Über die ersten Erwähnungen von Karl Marx und Friedrich Engels in Dänemark", *Beiträge zur Marx-Engels-Forschung*, nr. 20, s. 71-74.
- Varberg, Rudolf (1861): "Dr. Andreas Frederik Beck", *Folkets Avis*, 31. august, 2.-4. september.
- Walter, Stephan (1995): *Demokratisches Denken zwischen Hegel und Marx. Die politische Philosophie Arnolds Ruges. Eine Studie zur Geschichte der Demokratie in Deutschland*, Düsseldorf: Droste.

